

Тематичний літературний номер | Tematické literární číslo
Культурно-політичний часопис для українців
у Чеській Республіці

Kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice

№ 5/2017 | рік XXIV

č. 5/2017 | ročník XXIV

www.ukrajinci.cz

ПОРОГИ

Крим – це
Україна

Крым је
Украјина

РАЙНЕР > АМЕЛІНА > ШМАЙДА
та інші...

Перше слово... з кінця

Цьогорічний перший літературний номер «Порогів» має дещо сумний відтінок – згадуємо тут видатних людей красного письменства, які нещодавно покинули цей світ. До таких належить, насамперед, Михайло Шмайда – маловідомий в Україні, та добре знаний у лемківських, русинських, українських інтелектуальних колах Словаччини, Польщі чи Чехії. Він закінчив лише середню школу, бо у студентський вік його відправили на примусові роботи до Німеччини, однак освіту він здобував сам, вивчаючи фольклор рідної Міжлаліщини, традиції, обряди свого народу. Та з перших же творів так і просякає «антирадянщина», і Шмайду, особливо після 1968 року, переслідувала чехословацька розвідка СТБ. Методи її роботи він яскраво виклав у своїй збірці «Таємниця ебенової шкатулки», яка вийшла у Пряшеві півтора десятиліття тому. Досить почитати новели «Злий сон», «Докторська дисертація» або «Контрабанд», щоб зрозуміти, якими цинічними методами комуністична розвідка вибивала у простих людей зізнання в скоєнні різних «злочинів», на зразок прихильності до «українського буржуазного націоналізму», як вміло вона грала на різних історичних суперечках та міжнаціональних стереотипах. Шмайда вміє стисло, але дуже точно описати далеку від гуманної суть прорадянського (читай – проросійського) більшовицького режиму, за яким нині так люблять поностальгувати у тій же Словаччині, та й, зрештою, у Чехії також. У цьому номері, з дозволу доньок новеліста, ми, утім, публікуємо одну з новел, яка дала назву всій найвідомішій збірці, але яка не дуже стосується тодішнього ставлення режиму до людей. Вона більш схожа на частину соціально-психологічної драми.

Окрім Михайла Шмайди, ми згадуємо ще двох відомих українських літераторів, які нещодавно відійшли від нас – Бориса Олійника та Юрія Пригорницького. Та до сучасності нас повертає Вікторія Амеліна – молода львівська письменниця, яка тривалий час пропрацювала у Канаді. Про себе вона розповідає у інтерв'ю, а в уривках з творів читач пройметься людськими проблемами як чистесенько-капіталістичних «білих комірців», так і воїнів, які захищають рідну країну у закритих брудних окопах.

І, зрештою, анонсуємо Вам уривок з нового твору чеського письменника Мартіна Райнера, точніше, не сам уривок, а частину його перекладу на українську мову. Тут йдеться про сприйняття чехами окупації країни у серпні 1968 року. Можемо радіти за чеську культуру, яка останнім часом старанними Чеського центру в Києві стає все відомішою в Україні. Лише на травневому цьогорічному київському «Книжковому арсеналі» чеські та словацькі автори презентували водночас 6 (!) перекладів на українську – публіцистичних, економічних, прозових книг... Українці таким чином можуть побачити, що «світова...», або «слов'янська» література – це не обов'язково російська (чи навіть далеко не російська) або видані у Москві переклади класиків. З'явилося чимало нових імен у чесько-українському перекладі – завдяки роботі того ж таки Чеського центру, яка здебільшого фінансується державою та чеськими підприємницькими колами.

Єдине, що хотілося б нам побажати, – щоб течія була також і зворотною: щоб українська сторона – зрештою – взялася за підтримку перекладів на чеську мову кращих зразків української літератури, не лише класичної, а й сучасної. Бо покращення нашого іміджу тут нам потрібне набагато більше, ніж чехам в Україні.

Приємних вражень від часопису!
Олекса Лівінський

Зміст

3/5

Розмова з легендою

Мартін Райнер про творчість та Україну

6/7

Переклад чеської прози

«Один з мільйона: Ангел»

8/9

Розмова з легендою

Вікторія Амеліна про офіси та страхи

10/12

Українська проза

«Передчуття Марії», «Безіменні»

14/17

Згадка про постаті

Пам'яті Бориса Олійника, Юрія Пригорницького та Михайла Шмайди

18/21

Література закордонного українства

«Таємниця ебенової шкатулки» – новела Михайла Шмайди

22

Віконце чеської поезії

Петро Мідянка про Шімона Лайтгеба

Мартін Райнер: Ми не можемо відчувати біль війни на відстані 2000 кілометрів

або Перший крок до гарних стосунків
— хороше ставлення до себе

Розмовляв: Іван МОТИЛ, Переклала з чеської: Катерина УДІЛОВА

Мартін Райнер

Відомому чеському письменникові й успішному видавцеві Мартіну Райнеру було лише чотири роки, коли в серпні 1968 року до тодішньої Чехословаччини вдерлася окупаційна радянська армія, щоби вгамувати ймовірну контрреволюцію. Тому в одному з оповідань книги Райнера «Один із мільйона» уважний читач знайде й дитячу рефлексію, пов'язану саме з російською окупацією.

Мартін Райнер (до 2006 року – Мартін Плуґачек) – поет, прозаїк, видавець, культурний діяч. Народився 1 серпня 1964 року в Брні. Шість років провів у військових училищах і вісім місяців у в'язниці. Після свого повернення був продавцем у букіністичному магазині та доставляв пресу. Після падіння кому-

нізму в листопаді 1989 року став одним із засновників політико-культурного журналу «Проґлас», а з 1992 року поступово відкрив видавництво «Петров» і «Друге мнесто», у яких, наприклад, видає книги найпопулярнішого чеського прозаїка Міхала Вівеґа та сотні інших книг, зокрема, оригінальну чеську бе-

летристику. Райнер видав кілька збірок віршів, есе і прози, став одним із головних організаторів чеського культурного життя – конкурс «Slampoetry», поетичний фестиваль «Поезія без меж», журнал «Неон» та інше. Після новели «Курорт» (1998) вийшли його романи «Луцка, Мацешка і я» (2009) і «Поет. Роман про Івана Блатного» (2014), який отримав низку нагород, зокрема титул «Книга року» в престижному конкурсі «Magnesia Litera» – 2015, премію Йозефа Шкворецького і премію «Книга року 2014» за версією «Лідових новин». Райнер бере участь у міжнародних поетичних фестивалях і конкурсах: Гренобль, Прага, Будапешт, Дрезден, Сан-Франциско. У 2015 році був гостем 16-го щорічного літературного фестивалю «Місяць авторських читань» у Брні. Наприкінці 2016 року у видавництві «Ветрне млини» опублікував збірку оповідань «Один із мільйона».

Поетику Райнера характеризує контраст між формою текстів у дусі парнасців і їхнім сучасним, гірко іронічним змістом. Його вірші перекладені англійською, німецькою, французькою, польською, угорською та хорватською мовами. Для прозової творчості Райнера характерний ліризм та психологізм. Після успіху роману про Івана Блатного в критиків і читачів Райнер у своїй книзі «Один із мільйона» повертається до «чистої» белетристики, а саме – до фабульних історій. «Я не можу сказати, що виділяю оповідання з-поміж інших жанрів. Просто вони пишуться інакше, ніж роман або поезія, і вже цим вони цікаві для мене як для автора», – по-

яснює письменник. Автор знає, як загорнути характер або гіркоту моменту в слова, вміє підкреслити гаряче ядро історії — тому читач часто може мати враження, що опинився на дивані на кухні свого існування. «Я не Том Круз... і ніколи ним не буду. Я Мара, Доцент зі спортбару, одноокий король серед сліпих, зірка в товаристві загублених», — говорить один із героїв книги. Мартіна Райнера не приваблюють екзотичні крайнощі, світ його оповідань вказує на основну течію, якою ми волею-неволею пливемо, у якій переживаємо свої історії у власному соку.

«Один із мільйона» — це збірка, яка складається із чотирнадцяти оповідань про найрізноманітніші сфери життя. Автор пропонує читачу калейдоскоп історій, які не пов'язані між собою та виразно відрізняються одна від одної не лише за змістом і настроєм, а й за формою: від записів у щоденнику й розповіді до діалогу і п'єси. Сполучною ланкою, яка об'єднує всіх героїв, є місце дії — Брно, а також те, що автор переважно знайомить нас із персонажами в переломні моменти їхнього життя. Книга виходить у чеському оригіналі, словацькою, польською, угорською мовами та в українському перекладі у видавництвах «Větrné mlýny» (Чехія), «IRON LIBRI» (Словацьчина), «Książkowe Klimaty» (Польща), «Várhegy Kiadó» (Угорщина) та у Чеському центрі в Києві — «Чеська бібліотека» (Україна). Це — третя частина центральноєвропейського видання «К4». У цій серії щороку виходить книга одного автора з Чехії, Угорщини, Польщі або Словацьчини, причому одночасно в усіх вищезазначених країнах, а в 2016 році книга буде видана і в Україні. Мета проекту полягає в тому, щоб дати читачам можливість разом отримувати враження від сучасної літератури своєї країни і країн сусідніх, сусідніх чи навіть братніх.

В інтерв'ю з Мартіном Райнером мова дійде й до воєнного конфлікту на сході України, військового обов'язку, футбольного клубу «Шахтар Донецьк» чи до сучасного футболу в Дніпрі.

Я припускаю, що враження від радянського окупації Чехословаччини (21 серпня 1968 року), яке Ви описуєте в оповіданні «Ангел», є автентичним. Завдяки російському вторгненню Ви, чотирирічний хлопчина, повернулись додому з тижневого дитячого садка вже в середу. Що ще з окупації Ви можете пригадати?

З Вашого дозволу, я почну дещо здалеку... Я вже довго не можу розв'язати проблему, як відповідати на подібні питання. Мама навчила мене не брехати, але, з іншого боку, існують дозволені, милосердні види брехні, так навіщо ранили читача зізнанням, що те, що він так

красиво пережив, зарозумілий автор просто висмоктав із пальця, чи не так? Це постійно бореться в мені. Крім того, припущення, що ця історія є вигаданою, певним чином піднімає авторський, письменницький авторитет. Однак шановному читачу на це, звичайно, зовсім начхати. Одним словом, я ходив у тижневий дитячий садок, усе інше — це фабула. А з окупації я не пам'ятаю НІЧОГО: через, що коли в Брно будувалися барикади, я був у тижневому дитсадку. Я не знаю, де в цей час були ангели, але до нас жоден так і не прийшов.

Я молодший за Вас на три роки, проте більшість моїх однокласників із початкової й середньої школи у вісімдесятих роках не хотіла вірити, що Чехословаччина — окупована країна, що в нас тут майже 100 тисяч російських солдатів. Батьки не говорили їм про це, а в школі можна було почути лише якісь нісенітницю про міжнародну допомогу. Як радянську військову присутність відчували Ви і Ваші однокласники в початковій школі, а потім у військовому училищі?

Я припускаю, що особливо не звертав на неї уваги. Багато років я жив тільки з матір'ю й молодшим братом — і до цього найвужчого кола політика зовсім не проникала. Водночас мій батько й батько мого брата, а це були два різних чоловіка, після окупації емігрували до Америки. Але багато речей, які я пережив у дитинстві, у ширшому, а, отже, і політичному, контексті я усвідомив набагато пізніше. Політичні погляди я почав сприймати поступово, у гімназії. І, звісно ж, як другорядний продукт. Я достатньо дізнався від однокласників, чиї батьки постраждали від подій радянської окупації, і ще більше у своїх частих подорожах автостопом. Я часто їздив через Оломоуц, де був великий російський гарнізон. А одного разу, на якійсь екскурсії під час навчання в гімназії, ми спали в російських казармах у містечку Міловице.

У своїй біографії Ви пишите, що, коли виршили покинути військове училище, «найнадійніший і найшвидший шлях виходу з армії проходив через в'язницю». Як це пов'язано? І що Вам дало або забрало комуністичне ув'язнення?

Для когось, хто мав за плечима шість років у військових училищах, в'язниця не була таким шоком, як могло б здаватися. Ці дві системи, розпорядок дня насправді були дуже схожі. Відсутність свободи, як фундаментальний принцип існування, була практично ідентичною. У в'язницю я потрапив тільки через те, що будучи ротмістром саперного батальйону у місті Літомнержіце, я відмовився готувати військові навчання «Щит-84» (1984) Варшавського договору. На той час за моїми плечима вже було кілька прорахунків, тому я вже чекав на такий

момент, як цей. Та ув'язнення дало мені більше, ніж забрало. Після закінчення терміну дії вироку — через шість років — я міг повернутися до нормального життя. Протягом нескінченних годин у місцях позбавлення волі я усвідомив щось важливе: існує тільки одна річ, якої ні комуністи, ні в'язниці не можуть тебе позбавити — це те, що в тебе в голові. Мені було двадцять.

Але сьогодні в Україні багато підлітків із тривогою чекають призову, який може відправити їх в окопи під Донецьком. Воювати за свою Батьківщину — у газетах це красиво звучить, насправді ж для багатьох українських солдатів це пряма дорога на ешафот. Що б Ви робили на їхньому місці, дозволили б посадити себе у в'язницю?

Воювати за свою Батьківщину — у Чехії це звучить, мабуть, ще більш безглуздо, ніж у багатьох інших країнах. Я думаю про те, чи не має це все ж таки дещо сильніший зміст у випадку, коли Ви — українець і воюєте проти Росії. Зі своїм досвідом і ось так, на відстані, не наважуся оцінити це повною мірою, тож я розглянув би це на більш загальному рівні. Наскільки я був би готовий і здатний зіграти роль «пішака історії», когось, чие життя й долю вирішують інші? Коли я озирюся назад, то бачу, що в мене завжди була сильна тенденція приймати рішення щодо свого життя самостійно. Навіть до таких крайнощів, як добровільно піти у в'язницю, коли відчуваю, що це необхідно зробити.

В Україні деякі молоді люди також приймають подібні рішення. Але давайте подивимось на історію. Коли недавно я був в Україні, зустрів кілька ветеранів, які в радянських мундирах у серпні 1968 року окупували Чехословаччину або пізніше служили в Чехословаччині, позаяк радянська армія відступила з цієї країни аж у 1991 році. Тепер Україна знову є жертвою, російська армія зайняла Крим і підтримує війну сепаратистів на сході України. Одним словом, колесо історії повзе затятими шляхами. Чому, на Вашу думку, ним не можна керувати більш безпечно?

Ха! Адже Ви сам це кажете. Колесо історії крутиться, а ми просто їдемо на цій таратайці! Я вважаю себе людиною, яка більше і краще, ніж більшість, бачить наскрізь, я дуже люблю й добре знаю історію, і насправді знаходжу незліченні паралелі, на яких людина могла б повчитися. І що?! Я маю запрягти мула у віз і об'їжджати чеські та моравські села та передавати мудрість простим людям? Історія — це історія непочутих проповідників. Непочутих і невірних розтлумачених. Зрештою, починаючи від Ісуса, якщо ми говоримо про нашу християнську історію. Нам кожного дня пропонують купу варіантів, як уникнути

неприємностей. Ви вже обрали свій?

Я базікаю в кафе, або, швидше, у пабах за пивом. На жаль, я помітив, що про військовий конфлікт на сході України в чеських пивних багато говорили приблизно через рік після його початку. Зараз на цю тему розмову переводять дуже рідко. Чому нас, чехів, цей небезпечний, і, з погляду наших відносин із Росією, дуже близький нам конфлікт, так мало цікавить?

Тому що своя сорочка ближче до тіла? Тому що багато негідників — і, ймовірно, не випадково — вселяють нам у голову думки про те, що нам тут загрожують «імігранти та мусульмани», цигани, коротко кажучи, що в нас є свої власні чималі проблеми? Але це має і протилежну сторону. Людині, яка в певному роді є твариною, насправді не притаманна здатність глибоко відчувати й переживати проблеми, які відбуваються на відстані двох тисяч кілометрів. Хоча телебачення кожного дня притягає всі ці речі аж у нашу вітальню, вони розчулять або роздратують людину, але їй складно набути відчуття, що її це дійсно стосується. З телебаченням це такий особливий трюк. Мабуть, Ви зі мною погодитися, що триста років тому або зовсім недавно звичайний європеєць не переймався тим, що відбувається в Африці або на Далекому Сході, тому що для нього ці місця не існували в принципі. І хоча сьогодні ми за тридцять хвилин об'їдемо весь світ, у результаті для нас він не менш віртуальний. Ми просто не можемо сприймати цей біль, холод, ці втрати, усе те, що воєнний конфлікт приносить у реальності.

Телебачення нічого не змінило, людина досі постійно має переконуватися на власній шкірі... Наскільки реально є згадка, яку я знайшов у Вашому оповіданні «Російський кактус», де говориться, що Ваш батько Олег, який живе в Америці, російського походження. Як читач оповідання, яке виглядає дуже автобіографічно, хотів би більше дізнатися про це російське походження. Особливо вважаючи на те, що ми говоримо напередодні Вашого від'їзду на літературний ярмарок до Києва.

Мій батько не російського походження. Він був хвалькуватий, як росіянин, але в наших жилах тече багато німецької крові, на що натякає прізвище. Це оповідання є лише однією з багатьох варіантів історії мого життя.

Європа однаково неймовірно змішана. Мій дідусь — чеський німець із Шумави — народився на початку 20-го століття, недалеко від Львова й був сином офіцера австро-угорської армії, і Галичину я досі сприймаю як частину Центральної Європи. Водночас Київ я бачу десь глибоко в Росії, для мене він пов'язаний із великою російською літературою.

Чеське видання книги.

У Києві, наприклад, жив Михайло Булгаков та говорив про нього як про «найкрасивіше місто в нашій Батьківщині». І я зізнаюся, що в ранньому дитинстві любив «Незнайка», якого написав Микола Носов із Києва. Як Ви сприймаєте Україну з погляду письменника?

Я із задоволенням сказав би щось інше, але правда в тому, що Україну я довго сприймав як дитину свого часу, тобто, як частину Росії. Про всі ці перевероти, які мали місце в новітній історії, особливо на Західній Україні, я, звісно, знаю. Підкарпатська Русь, нині Закарпатська область, врешті-решт, є частиною нашої, чехословацької історії. І я читав, як Булгакова, так і «Незнайка», а також «Волинський бінокль» Іржі Оліча, щось із творів Івана Олбрахта. Просто в мене ніколи не було жодних особистих зв'язків у цьому напрямку, які часто стають ключовими. Зокрема, у Києві, а також у Львові та Харкові я опинився за збігом обставин уже в 1988 році, тож мені дуже цікаво, як Хрещатик та інші місця виглядатимуть через чверть століття.

В оповіданнях у книзі «Один із мільйона» Ви не приховуєте, що Ви палкий шанувальник футболу. Мабуть, і гравець, який робить ставки та, звісно, має досить чітке уявлення про український футбол. Я із ним?

Футбольний, і взагалі спортивний, фанат я ще з п'яти або шести років. Досить довго я навіть грав у футбол. Хоча гравець, що робить ставки, — це знову ж таки тільки герой мого оповідання, але, звичайно, я поділяю з ним обов'язкові знання цієї «проблематики». Отже, «Динамо» Київ з Олегом Блохіним, свого часу об'єктивно найкращу «російську» футбольну команду, я не тільки знав і спостерігав за нею, але на-

віть сприймав як українську. Сьогодні це ще простіше: «Шахтар» Донецьк уже давно став командою, яка «експортує» Україну у світ. Ба навіть, багато років оборонним щитом цієї команди був помітним на європейській арені став і «Дніпро». І такі імена, як Шевченко чи, наприклад, новіше — Коноплянка, у футболі світу стали термінами.

Але зрештою, кожен письменник пише в основному про кохання, яким би воно не було болючим. Так це відбувається й у Ваших оповіданнях, і мене в цьому сенсі зачарувало оповідання «Поцасити у грі». З його героєм Марою жінки хочуть бути просто друзями, і це ніяк не вдається подолати. Навколо себе я також бачу багато нещасних друзів — чоловіків і жінок, — які живуть самі й не можуть знайти собі пару. Хіба є логіка в тому, щоби було стільки самотніх, якщо більшість із них мріє про велике кохання?

У тому і справа. У цих мріях про кохання часто собака й заритий — і література, певна річ, є одним із головних винуватців. Багато людей закохані у своє уявлення про кохання, врешті-решт, саме це відбувається і з героєм цього оповідання. Я б сказав, що існує один спосіб, але боюся, що він належить до категорії «вдихни й лети!». Я думаю, перший крок до гарних стосунків з іншими людьми — хороше ставлення до себе. Простіше кажучи, треба любити себе. Що легше сказати, ніж зробити. Любити себе також обов'язково означає «приймати себе таким, який ти є». Коли нам вдається зробити цей трюк із собою, різко зростає ймовірність того, що ми зможемо зробити це з іншими.

АНГЕЛ

(уривок зі збірки оповідань
«Один із мільйона»)

Текст: Мартін Райнер. Переклад: Катерина Уділова

Обкладинка українського видання книги.

Пані Машкова читала нам перед сном біблійні історії. І там це було! Ангели з'являлися, щоби здійснити якесь бажання або, принаймні, підказати, як пережити долю.

Однак із ними все не було так просто. Тобто їм ніколи не спало на думку заздалегідь призначити зустріч. Крім того, такий ангел майже завжди з'являвся на якомусь безлюдному місці, десь там, де його спілкування з обраним ніхто не міг перервати. Але як це організувати в будинку, де ви з ранку до вечора перебуваєте в оточенні інших сорока дітей?

У понеділок зранку нас лишали й тільки в п'ятницю після обіду ми могли йти додому; це називалося «тижневий дитсадок». П'ять днів без матері, п'ять днів у надії, що щось станеться, й за наказом якоїсь вищої сили ми підемо додому трохи раніше. Радечку в цьому пощастило ще менше, ніж нам, тому що в нього взагалі не було матері. Його виховували бабуся й дідусь, відтак він, принаймні, хвалився, що

в його дідуся дерев'яна нога, яку він на ніч кладе в плетений кошик. Він також стверджував, що кріт комахоїдний, що було дурницею, хоч я й ніколи не бачив жодного крота.

— Я знаю це, — злився він.

— Ти брешеш! — кричав я, доки він не починав плакати. Але потім я хапав Радечку за обидві руки, тому що я любив його, і, крім того, ми обіцяли один одному, що ми братство й будемо чатувати на ангела разом.

Щоранку після сніданку ми залазили в будинок із великих кубиків, який ми побудували в кутку ігрової кімнати. Ми сиділи навпроти один одного, обхопивши коліна дитячими руками, вдихали аромат дерева та лаку й серйозно сперечалися про те, де в нашому садку можна почекати на ангела. Радечку одразу було зрозуміло: найкраще — у туалеті! Однак, пані директорці це не сподобалося, тому що Анічка записала собі колготки, коли Радечек тримав ручку дверей, щоби вона не потрапила всередину. Тож треба було обрати інший план та інше місце. Вибір, зрештою, припав на спальню й період тихої години: час, коли втомлені діти мирно відпочивають, мав би забезпечити небесним поштарям достатньо необхідного спокою. Однак, з цього випливало нелегке завдання. Ми не мали засинати, як кошениля, і тому ми завжди — тільки-но пані Машкова починала читати — просовували руки крізь сходи ліжка й на відстані півметра над землею перепліталися пальцями. Ми мовчки відпочивали й готувалися до битви, про яку інші не мали уявлення. — Спиш? — шепнув я, коли здалося, що Радечкова рука підозріло м'якшає. — Сплю, — сказав Радечек, тільки потім він насправді заснув, а я залишився один посеред моря дитячих ліжечок, як травінка в полі...

Я дивився крізь розбурхані фіранки вдаль і чекав, коли на уявному горизонті з'явиться фігура, мереживно білий птах, який спокійно собі залетить у прочинене вікно, зупиниться біля ліжечка, погладить мене по лобі і... от тільки ангел усе ніяк не йшов.

Час ліниво тік в одному напрямку, повітря синіло під стелею, й мої повіки повільно перетворювалися на броню, яка загрозувала з великим гуркотом власти й остаточно відокремити мене від зовнішнього світу. Коли я разом з іншими прокинувся, то був дуже буркотливим та впав у відчай. Нам це ніколи не вдасться! Новий проблеск надії, однак, з'явився в нас, коли ми дізналися від пані Машкової, що до обраних щасливчиків ангели приходять прямо уві сні: вони ідуть за ними в брід через води снів з опущеними мокрими від роси крилами, щоби передати свої тендітні послання...

Однаково чекати на ангела — це каторжна праця. Дні в тижневому дитячому садку були схожі один на інший так, наче хтось друкував у книжках нашого життя одні й ті ж картини. Кожен наступний ранок був точною копією попереднього, обіди нам не смакували, нехай уже світило сонечко або чорти з лійки поливали наш будинок. Вечори — спекотні та сумні...

Крім того, нам вкрай не вистачало здібності дорослих розподілити час у реально пронумеровані шкатулки. Наш час постійно обертався докола, як вода під греблею: аж до дня, який у світі дорослих називався «21 серпня 1968 року».

Виховательки з ранку нас майже зовсім не помічали, за сніданком розмовляли пошепки й казали слова, які не розумів навіть Радечек.

— Опуканти? — безпорадно повторив я те, що прилетіло від виховательського столу. — Це, мабуть, якісь плодавці, — задумливо сказав мій мудріший товариш.

— Блежнеф, — шепнув я без знаку питання.

— Блеж-неф, — впорався Радечек, але його обличчя було, як гола стіна без вікон.

До нас так і не дійшло. Але стало цілком очевидно, що відбувається щось незвичайне, тому вранці ми навіть не ходили гратися на вулицю, хоча погода була пречудова. Пані директорка натомість сиділа в кутку ігрової кімнати і весь час дивилася у вікно. Штори розвивалися, у приміщення лилося тепле свіже повітря, й тоді я подумав, що, можливо, вона виглядає ангела.

В один момент тильною стороною долоні вона витерла очі, але одразу після цього на вулиці пролунав брязкітливий грім — і погляди дітей злетіли, як горобці на кроки. Пані директорка швидко звелася, зачинила три широкі крила, а французьке вікно трохи прикрила.

Після обіду куховарки в сітчастих чепчиках не змушували мене доїдати холодну картоплю, й це було остаточним доказом того, що настав День Д. Усе було ясно: сьогодні або ніколи!

Голову, як великий плюшевий ведмедик, зі світленьким коротеньким пушком на голові і скронях, він відвернув від головної вулиці, і хоча автомат надавав йому порівняно гідного, більш дорослого вигляду, з кожними наступними дверима, які він повільно минав нашою вулицею, було все більш зрозуміло, що він сумнівається. Солдат повністю зупинився лише перед будівлею дитсадка.

Довга під'їзна дорога і велика табличка із написом, який він, звичайно, не зміг прочитати, змусили його натиснути ручку зелених воріт та ввійти. У час післяобіднього спокою, коли всі діти мовчки відпочивали в задній кімнаті, навіть дитсадок міг виглядати, як пошуковий об'єкт.

Передні двері, однак, були замкнені; він швидко озирнувся наліво, направо й пі-

шов вузькою стежкою навколо будинку. Він завернув за першим рогом і знайшов там подвір'я із припаркованими триколісними велосипедами. Він трохи завагався, але вже потім побачив велике закрите вікно, що сягає землі, яке було відчинене. Вкінці він засумнівався; чи підготувати йому автомат у режим очікування, або краще сховати його за широкою спиною? Цей спокій усюди навколо...

— Хуй священний!

У цей момент рука сплячого Радечка безпорадно провалилася в щілину між ліжечками...

Правою рукою солдат підтягнув ремінь зброї і злегка нахилився плечем уперед, щоб у разі потреби автомат швидше зісковзнув у його ліву руку. Тільки так, — дивна суміш рішучості та невпевненості, — він увійшов всередину.

Коли пролунав несамовитий крик, здивовані діти почали прокидатися. Тільки один відразу ж схопився з ліжка й побіг до дверей; це був не Радечек.

Він різко відчинив двері в сусідню кімнату і примруженими очима, наполовину затиснутий між одвірком і дверною ручкою, розшукував кімнату, повну світла. Пані директорки, якій належав цей короткий викрик, там уже не було, зате перед французьким вікном у завісі щось заплуталося й порпалося. На людину це було не дуже схоже. Скоріше, на велику відчайдушну муху, яка хотіла б звільнитися із липкої павучої пряді. Бурмотання впівголоса, яке воно видавало, дуже від-

далено нагадувало людську мову.

От тільки хлопець не боявся... Він думав лише про те, щоби ніхто не прийшов у ігрову кімнату, перш ніж заплутаний ангел його благословить.

Потім пролунав різкий звук розірваної тканини й тіло з коротким ривком повалилося на землю. Коли, нарешті звільнене, воно підвелось, перед очима хлопчика постало красиве білосніжне обличчя з міцними зубами і світленьким німбом, який, наче біле полум'я, обертався навколо голови. Дитина зачаровано вийшла назустріч привида, залишаючи за собою двері.

У наступний момент хлопчик знову був сам у кімнаті. Вітер приніс звідкись із вулиці шум втечі, а потім навколо запанував великий спокій, порушений лише щебетанням пробуджених дітей. Наче це все було тільки сновидіння, вийняте з глибин післяобіднього сну.

За півгодини, коли речі малого світу були знову на своїх місцях, у дитсадку задзвенів інший голос, голос, який я любив понад усе. Я швидко встав із ліжечка, витягнувши руки вздовж тіла, як маленький солдат, і на моєму обличчі з'явився святковий вираз.

Ніколи раніше, а також ніколи після цього, я не ішов додому в середу.

Це сталося лише одного разу — у день, коли до Брно дісталися руйнівні ангели...

Подяка за сприяння у публікації інтерв'ю та уривка належить Чеському центру в Києві.

В офісах про страхи не говорять

Вікторія Амеліна – про канадські хмарочоси, рееміграцію та генерацію ідей

РОЗМОВЛЯЛА: Катерина ВОЇНСЬКА

Вікторія Амеліна у Канаді

Пам'ятаєте, наприкінці 2016 року до Праги приїздила львівська письменниця Вікторія Амеліна – лауреатка національної премії Коронація Слова 2014 (за лірику), авторка малої прози, дитячої літератури («Хтось, Або Водяне Серце») та романів («Синдром листопаду, або Homo Comptiens» і «Дім для Дома»)?

Якщо забули або навіть не чули про таке – не хвилюйтеся! Це інтерв'ю дещо відслонить перед вами інший світ. Світ Вікторії Амеліної, яка два роки тому призупинила свою успішну кар'єру в ІТ, щоб писати. Для чого й для кого вона

мандрує, ризикує та пише? Про це вічна-віч бесідували з письменницею.

– Вікторіє, чотирнадцятирічною Ти емігрувала з батьком до Канади. Які мала враження-переживання, коли усвідомила себе чужинкою, іншою для інших?

– Мій досвід еміграції – неуспішний досвід. Як я кажу, я – емігрантка-лузер. Мені не вдалося адаптуватися. Я емігрувала підлітком, тож мала рожеві мрії про життя за кордоном. Але якраз досвід ламання цих рожевих мрій у такому досить ранньому віці допоміг мені розширити розуміння світу й навчитися ставити під сумнів власні очікування

щодо світу та інших людей. Думаю, що насправді я просто не перейшла через те, що ми називаємо культурним шоком. Тобто якби я зробила зусилля й залишилася хоча би на рік, то, напевно, я б зовсім іншими очима дивилася на все й сформувала б тоді зовсім інше уявлення про еміграцію та країну. Але, з іншого боку, я би припинила бачити ті речі, які помітила за такої короткої термін – кілька місяців. Цей час – ідеальний для яскравих вражень. Оптика наша завжди змінюється залежно від того, як довго ми перебуваємо в країні чи місті. Я ж бачу Чехію зовсім не так, як

ті, що живуть тут. Ми щось нове й глибоке починаємо бачити, але також щось вислизає в «сліпі зони».

– А які мрії про закордон Ти мала?

– Хотіла підкорити Канаду (*сміється – К. В.*). Мріяла про хмарочоси з американських фільмів. Хмарочоси в Торонто побачила, англійською вже непогано спілкувалася, і знала, що маю право залишитися й підкорювати скільки завгодно, але відчувала, що щось не так.

– Це «не так» спонукало Тебе повернутися додому?

– Все, що я побачила в Торонто, було дуже гарним і захопливим після пострадянського Львова. Але в світі є багато прекрасного, та не хочеться втратити щось дуже для тебе важливе. Мене спонукало повернутися відчуття втрати – тобто не те, що я в Канаді побачила, а те, чого я там не побачила. Не було там рідного Львова, родини, друзів, моєї школи. І головне – я не побачила там своєї мами. Виїхала ж лише з батьком. Я зрозуміла, що втрачаю важливе. Власне, втрачаю життя в Україні. І відмовилася втрачати. Цікаво, що по шістнадцятих роках від мого тодішнього від'їзду я була впевнена, що давно втратила своє право постійного проживання в Канаді. Але коли я подала документи на канадську візу, то отримала електронний лист, де канадський уряд мене перепитував, чи я справді хочу отримати звичайну візу, чи спробувати поновити статус постійного резидента (мій батько – вже давно громадянин Канади). Я написала заяву, що я відмовляюся від права жити в Канаді. Тож я знову зробила цей вибір – на користь життя в Україні. До Канади тепер їжджу в гості й дуже люблю цю країну.

– Як почувалася в Україні після нехай короткої, але еміграції?

– Пам'ятаю, як знову опинилася в нашій львівській квартирі. Мене вразив її вигляд – це ж були дев'яності, ми жили дуже бідно. Приміром, не могли поміняти старі кахлі на кухні. І я побачила, яке все це старе й злиденне. Але не пошкодувала, що повернулася. Хоч і побачила Україну в контрасті. Для багатьох сучасних дітей все інакше – вони частіше подорожують. Та, сподіваюсь, уже й нема такого контрасту, принаймні не всюди. Тепер Львів не програє Канаді. Та й моє помешкання теж (*сміється – К. В.*).

– А культурний контраст відчула?

– Завжди у людей є багато спільного й відмінного. І це прекрасно, що ми різні. Коли була підлітком, здавалося, що в Канаді буде важко мати щирі близькі стосунки з «місцевими». А зараз, у зрілому віці, різниці менталітетів для мене є цікавими, цінними й пізнавальними. Подорожуючи Америкою, Європою, Азією, відчула, що культурні відмінності – це не лише нормально, це те, що на-

дихає. Тепер не порівнюю закордоння з Україною. Підлітком мала лише одну точку порівняння – Батьківщину. Тепер порівнюю з усім світом. І бачу в цій мозаїці красу. Хоча серцем, звісно, відчуваю, що центр світу таки у Львові (*сміється – К. В.*). Але розумом віднаходжу багато точок відліку.

– За Тобою успішний десяток ІТ-шних років. Це був добрий час для Тебе?

– Це був дуже добрий час. Це був інший час. Якесь ціла історія іншої мене, де є початок, зав'язка, кульмінація. Тоді здавалося, що ті проекти, цілі, кар'єрні плани будуть для мене важливими все життя. Я й досі думаю, що це надзвичайно добре, коли людина присвячує своє життя одній справі, в якій є щасливою. Але також добре, коли людина змінює професію, а відповідно кут зору. До речі, заробітчани теж змінюють професію, щоправда, вимушено, звичайно. Але ми можемо бачити, як змінюються люди, які змушені повністю змінити життя й оточення. Такий досвід збагачує. Починаєш на все дивитися по-іншому. Але ще пам'ятаєш себе й такою, якою була в «старому житті». А таке глибоке розуміння двох версій себе, вже дозволяє краще розуміти інших, ставитися до людей з більшою емпатією. Для мене життя в іншому середовищі, з іншими цілями та досвідом, є важливим етапом для теперішньої літературної діяльності.

– То чому ж Ти призупинила свою ІТ-шну кар'єру?

– Завжди кажу: краще спробувати та шкодувати, ніж не спробувати і шкодувати (*сміється – К. В.*). Мені дуже важливо писати, а це потребує часу та сил. Написання книжок – різновид комунікації зі світом, і він мені дуже підходить. Ще працюючи в ІТ, я отримала премію Коронації слова. Це не в усіх викликало захоплення. Пам'ятаю, хтось із колег запитав: «Ти що, відсилала туди свої тексти? Ти займаєшся такими дурницями?» (*сміється – К. В.*). Але, коли вже йшла з ІТ, виявилось, що багато колег добре розуміють мій вибір, готові не лише підтримати, а й відкритися та розповісти, що теж колись мріяли писати. Якби моя дебютна книжка «Синдром листопаду, або Homo Comptiens» не була успішною, у мене було б більше сумнівів щодо докорінної зміни життя. Пишучи її, не мала жодних очікувань: не задумувалася, чи потрапить роман в списки премій, огляди; взагалі чомусь не думала про рецензії. Коли все це ставалося – мала приємні сюрпризи. Кожна рецензія мене дивувала. Особливо вразило, що мене хвалять університетські викладачі філології, люди з Академії Наук. У мене ж навіть немає гуманітарної освіти.

– На своєму літературному вечорі в Празі Ти зізналася, що чесність рятує

Тебе від страху показувати свої твори іншим. А маєш страх перед чистим аркушем?

– Думаю, що це в мене ще попереду. Є багато курсів і книжок про креативність, як і де знаходити нові ідеї. Але наразі мені б згодилися курси «Як припинити генерувати ідеї». Бо зараз у мені більше ідей, ніж можливостей для їх втілення. Це, напевно, зміниться. Донедавна не мала зобов'язання писати. Але тепер я покинула роботу, щоби писати. Саме писати, а не прогулюватися парком, приміром. Це моя нова робота. А щодо чесності, то розумію її як якість, відповідальність за написане. Ця чесність полягає не в самоцензурі, але в усвідомленні, що краще, ніж вдалося, ти зараз не можеш, що виклалася на всі сто. І тоді, якщо навіть хтось скаже, що ти робиш щось не так, ти знатимеш, що зробив все, що міг.

– У Твоєму оповіданні є промовиста фраза «в офісах про страхи не говорять». Персонажі Твоїх творів не трендові. Який послання як авторка вкладаєш у свої романи?

– У романі «Дім для Дома» я пишу про відповідальність перед пам'яттю й забуттям. Це книжка про людей, які живуть у львівській квартирі, з якої мусив виїхати молодий Станіслав Лем – польський письменник єврейського походження, який пережив Голокост і три окупації (радянську, німецьку й знову радянську). У книзі «Дім для Дома» я запитую, чому вижили саме ми? На які компроміси йшли попередні генерації для того, щоб не загинути? І тут мова не про доноси – з такими все ясно, а про щось не надто помітне, маленький компроміс маленьких людей, який врешті призводить до великих і незворотних перетворень. Дебютний роман «Синдром листопаду, або Homo Comptiens» – це таке дослідження співчуття, його міри, наслідків... Можна сказати, що це роман про співпереживання, а можна, що про байдужість. І те, і те буде правдою.

– Зі своїми книгами Ти побувала в багатьох містах і країнах. Помітила якісь цікаві закономірності чи відмінності між різними публіками на презентаціях?

– Зазвичай є дві категорії запитань до письменника: про літературу та про те, що відбувається в Україні. Про літературу люди розпитують однаково. З питаннями про українське суспільство, війну, майбутнє – інакше. Чим далі від Львова, тим більше таких запитань. Зацікавленість зростає через відстань, різні контексти. Відповідно також зростає інтерес до тебе як до письменника, який представляє інший контекст.

– Що побажаєш нашим читачам?

– Миру, радості й добрих книжок.

Передчуття Марії

ТЕКСТ: Вікторія АМЕЛІНА

Ось звичайнісінька жінка. Її ім'я – Марія. Та чи воно її? Хіба ім'я може комусь належати? Нам не належить нічого. Лише біле тіло Марії більше її, ніж чие-небудь інше, й поки вона ще дихає, здається, у неї є ця хитка перевага. А тіла здорових чоловіків призовного віку вже належать державі. Це нормально, так само тіла жінок, поки вони носили цих чоловіків, – були ніби не їхні. А ім'я «Марія» треба ділити з чужими жінками по всьому світу, навіть із вигаданими святими, яким моляться ті жінки. Марія не молиться. У селищі, де вона росла, замість церкви будинок культури і побуту. Та місто в облозі, й вона вже хотіла би вміти молитися. Страшно – і страх на правду належить їй.

У офісі, де Марія працює, про страхи не говорять. У офісах успішних компаній про таке говорити не прийнято. Все, як завжди. Працюємо, – каже шеф. Тільки іноді гупає щось вдалині, наче... Марія не може придумати що – ну що може так гупати вдалині?

У неї обкусані нігті – вона помічає пізно, тоді, коли це помітили вже усі: на початку наради, коли роздає папери. На нігтях полущився лак, краї нерівні, шкіра довкола червона, наче обпечена. І з паперами теж недобре, якась помилка.

– Що це таке, Маріє? Щось сталося? Марія мовчить. Їй здається, сталося так багато.

– Про що ти думала, коли писала цей звіт? – дивляться і чекають.

А страх ближче до горла, бо ось, почалося, – світ почав руйнуватися з неї. Марія ж цього й боялася, це і передчувала, поки пальці бігали по клавіатурі, наче сонату, вистукували кварталний звіт. За містом щось гупало. Ви не чули?

Дзеркало у жіночому туалеті сміється у змові зі світлом. Світло-пінтама. Наче жінку просять обрати, навмисно показують усю множину облич, які могли б бути її. Світліше – і кіл під очима майже немає, погляд здається живим, навіть цілеспрямованим. Марія здається собі собою, успішною менеджеркою зі щасливим майбутнім. Темніше – і кола розростаються під вогкими очима, наче вже трапилося страшно: війна, голод і смерть – чиясь. А може, усе одразу? І губи темні, як виноград, що ось-ось перетвориться на вино. Можливо, на каберне совінйон? Таке, яке Марія кштувала минулого літа. Минулого літа – це дуже давно, це коли ще разом з чоловіком, і країна – ціла та неушкоджена, і майбутнє... справа не в тому, що чоло-

вік пішов. Чесно, ці темні кола не мають із ним нічого спільного. Хоч люди, які залишилися пліткувати там, у кімнаті для важливих засідань, певно, іншої думки. Ще ж можна їм довести, рюмсає в туалеті жінка, виправити усі помилки в кварталному звіті. Може, тоді і справді, війна зупиниться, не дійде до цього міста. Або принаймні до цього офісу.

У Марії є діти – сини. Чоловік надсилає достатньо грошей – з країни, куди вони хотіли втекти разом. Це на краще, що він утік. Марія не боїться хоча б листоноші. Синам ще рано до армії.

– Усе добре, – бреше їм жінка. А може, і в офісі люди просто поведуться одне з одним, як з дітьми?

– Їжте! Кому сказала! – і Марія подає синам приклад. Тільки ложка, наповнена борщем, тремтить, коли жінка підносить її до рота, майже підносить, і... Марія кидає ложку на стіл; червоне бризкає на скатертину.

– Що таке, мам?

– На ложці щось... Зараз.

Марія поспішає до умивальника, і мие-мие-мие, аж раптом – ще одна крапля. Щось жовте й густе, схоже на деревну смолу. Ось, на великому пальці, і на вказівному, і на безіменному там, де ще слід від обручки, і всюди з-під нігтів Марії... Гидота! І жінка тікає до ванної, ховає руки під воду, не дивиться, боїться дивитись на свої пальці – тільки у дзеркало. Там Марія така сама, як минулого літа, – майже така, перелякана трохи.

– За що нам усе це, – питає вона. – Врятуй нас, Боже.

Звідки? З цих міст? З цих часів? Із цих тіл? Марія ж не вміє молитися. Діти стукають в двері.

– Я уже йду, йду... – каже, та нікуди не йде, дзвонить до мами, тої, що не навчила молитись: – Мам? Забери дітей. Треба до лікаря. Так, я знаю, що вже за надто... Я тобі дуже вдячна.

Дзвонить іще комусь, випрошує лікарняний.

Марія боїться. І навіть до лікарів – боїться. Шукає відповідь в інтернеті – та де там, жовта субстанція заливає клавіатуру. Ганчірок не вистачає, Марія хапає рушник, та усе одно, поки витирає – тече ще. Й тоді Марія біжить до серванту. Там, на третій полиці, поміж маминими сервізами, стоїть запилений образ. Марія молиться – чи то немовляти на руках у найважливішій із Марій, чи то сервізу «Мадонна». Потім дивиться телевизор до одуріння. Просто, щоби забути про себе – бо це за себе і за своїх

так страшно, а страх за себе ще нікого не врятував. Марія дивиться телевизор – не помічає, що вся уже в теплій калюжі. Й знову до ванної – сховати себе під воду. І знову молитися – дзеркалу, порухам губ, розширеним від страху зіницям – собі, ще майже нормальному на вигляд. А пальці плачуть жовтавим соком, а очі – як завжди.

– Чому я? – запитує жінка. – Врятуй мене, Боже.

Кажуть, три дні тому насправді всі чули вибухи з того боку. Але ж це щось інше гупало вдалині?

– Алло, мам! Повези дітей до сестри в Полтаву. Я буду тут, стерегти квартиру. У мене ж усе одно – робота.

– У тебе є довідка? – питає начальник. Марія мовчить. Ні, в неї немає довідки. Вона думала, що виспить – й все минеться. Їй снилися її пальці, дряпали землю. Марії навіть здалося, – це ж сон, а у снах і таке можливо – землі боляче від подряпин. Земля залишається під короткими нігтями і кричить. І Марія прокидається. Ще темно. Темно, тож вона уявляє, що все це був тільки сон. Радіє, вмикає світло, аби побачити – під нігтями нічого немає.

А воно є: по білому простирадлу, наче таргани, розповзлися жовтаві плями. – Ну яка довідка? Ну будь ласка... – просить Марія. Начальник дивиться на неї з презирством. Марія б так само дивилась на себе. До чого ці шкіряні рукавички – в це тепле літо 2014-го?

Коли на нараді рукавички стають вологими, Марія майже не панікує. Тепер усі шви такі нерівні, такі ненадійні. Вона відсуває подалі свій ноутбук і вдає, що слухає – як усі.

– Марія, а ти що думаєш? – Я?

– По-твоєму це нормально? – наполягає начальник.

– Що саме?

Усі чекають чогось від Марії. Та вона на правду не чула тих їх розмов, не знає, про що йдеться, не знає – нормально чи ні.

– Слухай, а можеш намалювати схему дистрибуції від нас до Сайрекс? – Ну так... Є два варіанти, – згадує нормальна частина Марії, та, що залишилася з минулого літа, – З різною кількістю посередників.

– Ну так малюй, Маріє!

Вона встає, і її хитає. А може, усе на-

впаки. Можливо, ця Марія надто твердо стоїть на землі, охопленій землетрусом? Всі речі зсунули з місць, щось гупає вдалині. Спокійні чоловіки й жінки, які цього не помітили, ось-ось упадуть в своїх чорно-білих костюмах, як доміно. Марія бере маркер, та він випадає з рук.

– Може, зніми рукавички?

– Ні, дякую, – відповідає Марія, й бере інший маркер, чорний. Тримає його так міцно, як тримається за нормальність, за офіс, за літо за вікнами.

Вона креслить, але виходить дивно. Якись воронки замість вузлів схеми, якись траншеї замість економічних зв'язків. У кімнаті тиша. Марія думає, це тому, що малюнок не дуже вдався. Та хтось каже голосно – чи, здається, вже втретє повторює запитання:

– Маріє, що це таке?

Всі підіймаються, оточують, беруть Марію в облогу, наче це місто. Щось жовте всмоктується в сирій стоптаний коврулін. Щось, схоже на деревну смолу.

– Що це таке?

– Я хворію. Я ж вам казала... – виправдовується Марія.

Хтось тягне її рукавичку, і права рука повисає вільно вздовж тіла, вогка, із гладкою білою шкірою змоченою чимось бридким.

– Це гній! – волає хтось. – В неї гній!

– Це ж, мабуть, заразне... – припускає колега.

– Навіщо ти взагалі прийшла на роботу? – Здуріти...

Вони ще щось говорять. Далі Марія пам'ятає тільки квадрати офісних ламп і чужі, ще більш чужі, обличчя.

– Як я сама не подумала? Гній. Я гнию зсередини, – Марії все ясно, і від цієї ясності вона й втрачає свідомість.

Це лікарня. Штучне світло б'є в очі з високої стелі.

– Як ви себе почуваєте?

Для того, аби відповісти на запитання, Марії треба побачити кінчики своїх пальців – чи припинилося?

– Маріє, – називає лікар її ім'я. – Ви ж розумієте, перед нами був складний вибір.

Але ні, ще ні, Марія не розуміє – й не може поворушити руками.

– А можна мені поглянути на свої пальці? Там ще...

– Маріє...

Він пропонує їй заспокоїтись. Компанія платить за лікування, у неї окрема палата – і телевизор є. Ні, новини не можна. Зараз такі новини... Краще бізнес-канал або про культуру. І справді, людина, схожа на лікаря, вмикає для неї ящик, а там не новини – там ансамбль в яскравих штанях танцює щось дуже народне, і дівчата в спідницях, як квіти-дзвіночки – це, напевно, культура. Чоловік каже щось ще, білий на фоні червоних спідниць, і Марія розрізняє

Вікторія Амеліна.

слова: «ампутація» і «єдиний вихід». І починає ревети.

Він іде, а Марія чує, як лється щось по щоках. В телевизорі, культура переходить в релігію: красива жінка розкажує про ікони та чудеса, вказує акуратними пальцями на образ одної з численних Марій. І тоді оця, не найкраща, плаче тоді ще дужче. Від несправедливості, від того, що має жити у цьому часі, у цьому місті, у цьому тілі без пальців, без її обкусаних нігтів, які уже не врятує ніколи манікюрниці Лєся, з салону навпроти дому.

Красуня з телевизора каже, ніхто не знає, чому саме з цього образу, чому саме тепер, починає считись миро. Дехто вважає, це знамення важких ча-

сів, інші – вірять в цілющу силу. Сльози застилають Марії очі, а витерти їх нічим, і скоро – вона вже нічого не бачить, і обличчя її вологе й м'яке, наче з воску. Вона чує, як гупає вдалині – чи вже близько? І хтось прибігає її заспокоїти, та тільки лякається сам і кличе людей. Цікаво, гадає Марія, чи вони виріжуть мені й очі? Ні, просто не встигнуть: вибухи усе ближче до міста.

– Я не боюсь, – шепоче комусь божевільна, наче хоче прийняти усе, що буде. – Я не боюсь. Я не плачу. Це не гній і не сльози. І ви не бійтеся і не плачте. Я з вами, я випадкова Марія, та, на яку заслуговує місто.

16. 11. 2014

Безіменні

ТЕКСТ: Вікторія АМЕЛІНА

Щілина довга й яскрава, як окраєць світла, що лишає по собі сонце перед повною капітуляцією п'ятми. Так, певно, зникає і лінія фронту перед виснажливою окупацією.

Дихання видає її з головою. Світлою головою з переплетеними від учора косичками. Тихше! Тихше, Надю. Маєш стати маленькою мишкою, сіреним ніким розміром із камінчик, і зумієш тоді утекти, припустити висохлими полями, перескакуючи, майже перелітаючи кучугури, оминаючи батькові терикони. Це нескладно, це ще можливо. Як отаке дрібне взагалі може дихати гучно, як бринів раніше тільки гудок заводу.

Як же це? Ти прокинулася вдосвіта, наділа святкову суєнку, відшукала улюблену іграшку з великими вухами – ту, що за неслух відібрала бабуся, дістала пузату банку з абрикосовим джемом – яскраво-бурштиновим, як ті буси, що теж знайшлися у шухляді, – разом із батьковою світліною. Батько мав чаювати з тобою й Вухатим, їсти джем великою ложкою – звісно, їла би лише ти, але батько дивився б, – наче радів за тебе. Що ж тепер? Ти рюмсаєш в шафі, а щілина, тонка та яскрава, показує, як раніше лише телевизор, усе страшне: усе, про що попереджали бабуся, старе кіно про війну й дяді із телевізора.

Ти почула, як рипнула половиця. Тихенько-тихенечко рипнула, підло – один лиш раз. Та пам'ять враз вивалила на тебе все. Усе, що ти пам'ятаєш, хоча це було не з тобою – все, що ти бачила в телевізорі, все, що бачили дяді на власні очі, все, що чула бабуся на ринку і від сусідів. Як ти повзла у шафу, як збила колінку, що саднить тепер в темряві і мабуть, – біда так біда, – замаже червоним одяг (і влетить від бабусі), як сховалася за старію шубою, якої боялась, здається, до смерті, бо вона, шуба, з якогось страшного зубатого звіра. Дівчинка забула звіряче ім'я.

І тепер вона дихає важко, і хутро безіменного звіра ховає її від війни, як ковдри ховають людей від обстрілів. Війна тут. З рисами фашистського окупанта, з нашивками зла на брудній формі. Ось війна, вдерлася в маленький світ, який досі один лишався недоторканий. І як же Надя ненавидить! Як же, виявляється, можна ненавидіти. Вміти ненавидіти і хотіти ненавидіти. І сльози течуть, і волога шуба дужче пахне страшною звіриною. І так шкода малої себе, ні в чому не винної і такої красивої у святковій сукні.

В обгорілій одязі, знищений, але – цілий. Командир ввалився у дім, схожий здалека на хату його баби Насті. Баба втім залишилася там, далі на північ, зо двадцять літ тому злившись з такою любов'ю їй землею. Та земля приємно колола онуку п'яти, всипана голочками з високих сосен, ця – горить під його ногами. Дім схожий, але чужий, земля – наче рідна, але безліса, втикана териконами, що як піраміди притягують своїх мерців. Подушки поставлені так, як належить – сторчма, вкриті прозорим біло-блакитним мереживом. Телевізор навпроти пічки – ламповий, «Електрон». Червоні доріжки на дощатій підлозі, як в мавзолі. Ікони в кутку немає. Немає ікони, подумав і – отямився. Один, другий, третій... – він забув, скільки було. Перший, другий... Першим був Коля, хлопець з невидимими вусами, усе їх відрощував, все дарма – світлі, як і його шкіра, вони залишилися невидимими, і коли він упав на спину. І тоді усі зрозуміли (чи це тільки він, командир, усе зрозумів?): ворог їх бачить. Не вийти. Не вислизнути. Не стати частиною ще одного, такого потрібного дива, що творить для них часами на цій небожій війні Господь. Перший, другий... Другим був Саша, позивний... – Господи!

Командир, який залишився цілим, упав, на колінах проповз дошками із далеких сосен – до кута, де в зовсім іншій хаті, висіла б Богородиця з немовлям.

Крізь щілину, тонку, як лінія світла перед п'ятмою, прибираючи рукавом з обличчя сльози, соплі й ворсинки звірини з іменем, наче нутрощі, дівча, бабуся якого поїхала отримувати копійчану пенсію й так ніколи й не повернулася, бачило жажіття. Хтось, чорний від смерті, тинявся її кімнатою. Нелюд. Озирався, вслухався, принохувався, хоч схожий був не на пса – вовкулаку. Дивом не чув збитого дихання дівчинки, мовчки вертів великою звірячою головою, водив брудними руками по білених стінах. А тоді раптом застиг, скривився, як від зубного болю, – мабуть, навіть нелюд злякався величезного павука в кутку. І бухнувся на коліна, і схлипував, і скавулів, як той вовк на місяць – на павутиння під стелею. Так довго стояв, навколішках, немовби він теж покараний, на тому самому місці, куди часто

ставила Надю бабуся – на горох, за найменшу провину.

А потім – невже почув? – поглянув на шафу. Наче бачив крізь щілину і Надю, і її джем. Застиг і дивився дурними очима, і Надя усе зрозуміла: кінець. І коли нелюд кинувся, за мить долаючи відстань, заплющила очі і закричала, – думала, що кричить – а тиша дзвеніла у вухах, і удари бухали глухо, наче гігантське серце у цілковитій тиші. І шафа здригалася. Бо соснова половиця, на якій лежала маленька жертва, проходила через усю кімнату.

Бам! Бам! Вбивця наносить удари, заносить високо руку, булькотить по зв'язочкам. Не інакше як хоче убити усе живе – в усьому білому світі. Не лише у маленькій ляльці з великими вухами й м'яким животом.

Убивця спинився. Оглядився – як уперше бачив кімнату. Заплакав. Плакав довго і гірко, розтираючи рукавом чорноту на обличчі. А тоді заходився нишпорити по бабиних шафах. Дзенькнуло, і прозора пляшка стала на стіл. Він ще її вб'є, думала Надя, тільки от вип'є, і вб'є – таке й без війни часто трапляється в їх селі.

Але обійшлося. Нелюд пив і ревів, і осідав, і заспокоювався, і – олюдновався. Врешті, ліг на підлогу поруч з понівеченим звірятком, на бік, так, аби зустрітися поглядом з пластмасовими очима, і просто – заснув. Спав довго. Темнішало, і щілина зникла у темряві, а з нею війна. Дівчинка мостилася на бабиних кофтах, закутувалася, зморена, засинала. Їй снилися добрі мультики, вони поволі тьмяніли, аж поки не ставали геть чорно-білими, схожими на радянське кіно, де гинуть одне за одного нескорені чорно-білі люди. Так було щоразу, по тому, як гасло сонце. А сонце весь час згасало, і потім нізвідки з'являлося на своєму вчорашньому місці – навпроти тонкої щілини між дверцятами шафи.

В день нелюд пив і плакав. Плакав і пив. Ввімкнув телевизор – там говорили правду. Це тому, дівчинка знає, нелюд скинув телевизор із табурету. Екран беззахисно луснув, і тепер навіть якщо Надя виживе, не побачить свого Вухатого, навіть у мультику. А ще, нелюд з'їв увесь джем – остання банка залишилася у долоньках. Міцно закручена.

Більше ніж джему, хотілося пити й вибратися нарешті зі сморідного липкого ганчір'я. Піт стікав по щоках, і Надя вмашувала у ньому пальці, лизала, наче морозиво, солоні долоньки. А сонце ковзало зайчиком на підлозі, теж наче лизало глибокі рани іграшкового чебурашки.

Вбивця мружився. Сьогодні не пив, не плакав. Можливо, вчорашня пляшка була остання. І Надя на мить перестала боятися, – чи спрага стала більшою від страху. Хотіла плакати, але сліз не стало, і тоді вона теж, як вовкулака, – малий, як мишеня, вовкулака, – завилла.

– Ти хто? Ти звідки...

Останнє світло било Наді в обличчя, коли вона прошепотіла:

– Я Надя, – і додала навіщось: – із Новоросії.

Він, звісно, хотів спитати зовсім не те, хотів дізнатись лише, звідки вона взялася в шафі, та Наді хотілося вмерти героєм – навіть не героїнею. Так, напевно, вчинили б сміливі дяді у телевізорі. Надя знала, на що вона йшла – он же Вухатий із білою діркою в іграшковому животі.

Дівчинка не тікала, готова підставити голову із двома уже зовсім розпатланими косичками – на, рубай. А нелюд довго гладив її вздовж розпатланого пробору. Щось говорив її мовою, і підносив до губ кружку з водою. Спантичався, що з'їв запаси, заходився шукати по численних шухлядах.

– У мене ще є банка джему. Там, в шафі.

Він підтягнув стіл до вікна і змахнув рукавом крихти, знайшов останні пакетики чаю, і вимив нарешті чорні від смерті руки, умив обличчя.

Чаювали і знову мовчали. Нелюд нічого не їв. Дивився тільки, як набирає джем дівчинка, жадібно, великою ложкою, – так ніби радів за неї. А потім вона різко відсунула банку, наче більше не хоче їсти з ним за одним столом, навіть джему більше не хоче.

Він мовчав і чекав: криків, істерики, втечі – дівчинка запитала тихо:

– За що ти ненавидиш Вухатого?

Щось луснуло всередині командира, як луснув до того екран телевізора. Навпіл. – Я дуже його люблю.

– Чому ж ти тоді..? – дитина питає і дивиться в очі.

Так і буде на Страшному Суді. Точно так, думає командир. Дорослих судитимуть діти: за що ти убив мого чебурашку? І командир мовчить. Як пояснити? Минуле – твоє. Ти – минуле. Себе не поясниш ніяк. Свої спогади, дитинство із присмаком барбарисок, із мультиком, де чебурашка вчиться ходити строєм слідом за піонерами, такими, як ти. Дитинство з вірою... Кажуть, має піти покоління – командир уже дуже хоче піти. Та хтось передав дівчинці Наді вірус – разом із звірятком з великими вухами...

– Я люблю його і все те, через що нас

Кадр із четвертої серії телесеріалу «Гвардія» (телеканал 2+2, 2015) Олексія Шапарєва про перших добровольців АТО, які під час Майдану нерідко були по різні сторони барикад.

усіх... – він знову рахує, першого – Колю, другого – Сашу, третього... – Можна повернути в минуле.

Він каже щось ще, про СРСР, виховання радянських людей, стару пропаганду, ту віру і цю війну. Дівчинка дивиться, як не дихає, наче теж – із пластмасовими очима. Мабуть, вона нічого уже не зрозуміє, не скаже і не спитає. Радянський Союз вона знає тільки з лампового чудовиська, уламки якого він викинув за город. Але ж себе за город не викинеш. – Усе через чебурашку? – питає дитина. Емальована кружка дзенькає на столі – десь їде потяг. Вони дивляться одне одному в очі – дорослий родом з СРСР, який вірить, що живе в Україні, і дівчинка з України, яка вірить, що живе в Новоросії. – Через... – йому так важко це вимовляти: – Не через чебурашку. Це все через мене. Взагалі усе через мене.

Про чебурашку більше не говорили. Чоловік взявся лагодити все в хаті, бурчав: “Що в тебе за бабця, тюль навіть не повішала”, потім махнув рукою, так і пила чай – із виглядом на поля й батькові терикони. Заштопали чебурашці ватний живіт і пришили вуха – усмішка стала трохі кривою. Командир не мастак шити, а Надя ще знаєто мала. І він тихо, невпевнено говорив, що після війни, купить новий телевизор. І думав, що назвати дитину Надією все одно, що не називати ніяк, бо всі діти – надії. Але й він, мабуть, потім назве так доньку. – Я скоро піду.

– Куди? – Офіцер, що потрапив в оточення повинен пробиватися до своїх... – він наче повторює завчене, з якогось підручника. Але запинається. – Тут до на-

ших я не пройду... Якщо прибитися до своїх неможливо, потрібно просто...

– Що?

– Продовжувати боротися.

– Але якщо ти підеш, я залишусь сама. Командир мовчить, переводить погляд у далечинь, туди за голе вікно без тюлю. – А може, тобі просто нікуди не йти?

Вони сидять і п'ють чай біля вікна: нестарий і ще командир без взводу, світла дівчинка з неіснуючої країни й дивна тварина зі шрамами – безіменна. Бо якщо за те, що не знаєш своє ім'я, тобі дали найбезглуздішу назву з усіх можливих... Хіба це краще, ніж повна відсутність імені?

Всі вони дивляться, як заходить за терикони сонце, і сьорбають чай з емальованих кружок з вищербленими краями, і говорять про щось пусте. І командир усміхається. Над маленьким будинком, схожим на хату його баби Насті, пролітають снаряди, безшумно, наче птахи, нікого не зачіпаючи. Тож командир, дівчинка й чебурашка вже майже вірять у те, що так воно й має бути. Й було завжди.

Можливо, думає командир, снаряди оминають його і Надію, бо їх уже просто немає на світі. Можливо, їх ніколи і не повинно було бути, здогадується дівчинка. Можливо, думає чебурашка, ці двоє колись здогадаються, поставити на стіл ще одну, третю, кружку – та лялька, як і люди, мовчить. Головне, що вже не стріляють, і, може, краще, щоб всім здавалося, що чебурашка помер. Десь, у справжньому світі, сонце нарешті сходить.

Все повертається на правічний круг,

Тільки слова не вертають. Лишаються.

(Б. Олійник «О, це осіннє журавлине «кру!»)

ТЕКСТ: Катерина ВОЇНСЬКА

«Посяла людям літа свої, літчка житом» – це початок відомої «Пісні про матір» Бориса Олійника. У Києві 30 квітня 2017 року на 82-му році життя цей поет «тихо пішов за межу». Поховали пана Бориса 3 травня 2017 року на Байковому кладовищі:

Та я недалечко... де сонце лягає спочити. Пора мені, дітки...

Коли близька людина відходить у вічність, часто в тих, які ще не перейшли цієї межі, виникає гостре бажання збагнути, ким був той покійник за життя на землі та яким ступився з неї. Така собі потреба звернути увагу на чийсь приватну історію, щоб в контексті колективної дійсності впізнати також і своє відображення:

І вже починаєш не час цінувати, а мить, Холодний аналіз чуття затискає в лещата... [...] Досвідчене око навчилось вивчати й мовчати...

(«Літа вже не мчать...»)

Кажуть, про мертвих або добре, або нічого. Я б додала – а про живих й поготів! Бо хто ми такі, щоб оцінювати й осуджувати? Люди розумні? Ну, тоді розуміймо й пізнаваймо. Без поспіху й глузу, аби вберегти сили та слово: *Страшно безсило-малим Чути себе перед смертю. Але страшніше, коли Ні за що вмерти.*

(«Страшно зустріти смерть...»)

Борис Олійник – автор понад сорока книг. Найвідоміші з них «Коло» (1968), «Стою на землі» (1973), «Сива ластівка» (1979), «У дзеркалі слова» (1981), «Поворотний круг» (1989), «Таємна вечеря» (2000) тощо. Його твори перекладені на чеську, словацьку, польську, сербську, російську, румунську, італійську та інші мови. Його перу також належить понад півсотні пісень у співавторстві з найвідомішими українськими композиторами. Адже Олійникове слово мелодійне: *Тільки знаю: щось в мені минається.*

Час пряде свою одвічну нить:

Солов'ям вишнево одспівается, Журавлям осінньо відболить;

(«В час туманів за далеким Світязем...»)

Для ідентифікації людини як соціальної істоти різноманітні документи й інформаційні джерела оперують передусім титулами. Відтак Борис Олійник був також перекладачем, депутатом, Героєм України (2005), дійсним членом Національної Академії Наук України, Почесним академіком Академії мистецтв України, членом правління Національної спілки краєзнавців України, головою Українського фонду культури, співголовою Форуму слов'янських народів, заступником голови правління Спілки письменників (1971-1974 рр.), секретарем Спілки письменників України та СРСР (1976-1991 рр.), головою Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (2010-2016 рр.): *Минають дні. Згасає крок. Імен забутих – тихі тіні... Вже, як тоді, не грає кров І на перо спадає іній... [...]*

Все одпливло, як вік і мить.

Та щось на дні щемить і дише...

Спасибі серцю – хай болить.

Як відболить – тоді вже... тиша.

(«Відлебеділа, ніби мить...»)

Борис Олійник родом з Полтавщини. Народився 22 жовтня 1935 року в селі Зачепилівка. Свій перший вірш опублікував ще учнем (1948 року). Після закінчення школи вступив на факультет журналістики Київського університету імені Т. Шевченка. З 1958 року працював у редакції газети «Молодь України». Потім у журналах «Ранок», «Дніпро», «Вітчизна». На 27-му році життя видав дебютну збірку ліричних віршів «Б'ють у крицю ковалі» (1962) – поетичний крик «дитяти війни». Цікавим також є той факт, що у травні-червні 1986 року поет вів репортажі з Чорнобильської зони

для телебачення СРСР і України. Відтак у статті «Випробування Чорнобилем» порушив проблему відповідальності за злочини можновладців. Подейкують, що завдяки Борисові Олійникові було зупинено будівництво Чигиринської АЕС та каналу Дунай-Дніпро, які загрожували екологічними катастрофами:

А сфінкси, як завжди, ховають тайни У сардонічній обрисі губів... І взагалі: коб не було рабів, Цікаво, чи з'явилися б тирани?

(«О, як ми ревно клянемо тиранів...»)

Як зізнався якось пан Борис, поезія була його першим коханням, а журналістика – наступним. Депутатство ж (або, як прийнято в нас казати, політика) – нічого спільного з коханням Олійникового серця не мало: *Допоки ділим кольори та межі, Хизуючись, які ми незалежні, – Тим часом колорадівські жуки Уже майно пустили наше в діло І нас на дві полтини розділили: Одних – під хвіст, а решту – в жєбраки.*

(ИНВЕКТИВА-1)

На схилі літ поет особливо відчував сповільненість життєвих ритмів, яка дарує буттєву розважність, щоб протистояти сатані, що «перекинувшись у крамаря», душі зманює «на діло криве»: *Літа вже не мчать, як лошата прудкі в табуні, Повільно бредуть, як верблюди в піску марокканськїм... Все легше когось підловити на щирій брехні, Все важче купитись на срібну блєшню провокацій.*

(«Літа вже не мчать...»)

Коли читаю Олійника, раннього чи пізнього, перше, що спадає на думку – автор цих віршів передусім є сином. Так багато у його творах образів мами. Дуже різної мами. Але ця матір неодмінно сіє, не маючи певності, чи зійде воно та яким буде:

Мати сіяла сон

Відійшов у вічність

Юрій Пригорницький – український письменник-фантаст і журналіст

ТЕКСТ: Катерина ВОЇНСЬКА

Відомий український прозаїк і критик Михайло Слабошпицький 18 травня 2017 року написав у соцмережі: «Ще кілька днів тому він зателефонував мені з Херсонщини і запросив приїздити туди на відпочинок. З властивою йому м'якою іронією розповів, що дружина від'їхала до Києва, і ми вдвох покозаємо як зможемо. Це була його індивідуальна риса: говорити про все напіввесело і напівсумно. Цим він був подібний тільки до самого себе. Таким він і запам'ятається мені назавжди. Я зустрів молодесенького, талановитого і розумного Пригорницького на Українському радіо в літредакції. [...] Це, як я його прозвав, «дитя асфальту» (киянин з народження) виявило абсолютний літературний смак і вроджене чуття стилю. Одна за одною вийшли дві його книжки фантазмагорійної прози і засвідчили, що в нашій літературі з'явилася яскрава мистецька індивідуальність. Але потім сталося так, що Юрій вчинив злочин проти себе – він перестав писати. Я їв його за це поїдом. [...] Десять кілька місяців тому він надіслав мені електронкою початок химерно-фантазмагорійної повісті. Там владарює гротеск, містифікація, вишукана стилізація; це ожив Пригорницький 30-річної давності. Я, як читач, мав справжню втіху і радість: Юрко повернувся... Але він повернувся для того, щоб піти».

Юрій Пригорницький – автор фантастичних, сатиричних і гумористичних творів, багатьох нарисів, статей про літературу, книжок «Казка про казку», «Триколісний кінь», укладач антології української фантастики «Дзвони зеленої Галактики». Дебютував в українській літературі як фантаст у вісімдесятих роках разом з іншими фантастами: О. Тесленком, Н. Конотопець, А. Дмитроком та ін. Про Пригорницького не створено сторінки у Вікіпедії, не написано розлогіх біографій, нема й численних інтерв'ю. Він тихо робив своє. І це своє було важливим, хоч невідомим широкому загалу. Прозаїк

Борис Олійник

під моїм під вікном, А вродив соняшник. І тепер: хоч бурян, хоч бур'ян чи туман, А мені – сонячно. [...] Тільки квітом своїм при моєму вікні Не опав соняшник. Я несучого в світ, щоб не тільки мені, Щоб і вам сонячно.

(«Мати сіяла сон...»)

Дивовижно – в його поезії лише образ Богородиці постає матір'ю, плід лона якої єдинодобрий. Діва знає, що сіє, бо все її уповання на Господа. «Ісусова Марія» сходить в Олійникових віршах зірницею всіх людських надій. Цей образ розгортається поетичним запевненням світлого майбутнього української нації за умови, що Богоматір зможе на нас покластися. Вона очікує від українця, як від рідного сина, радості й уміння служити гідно, в любові до Бога, себе та ближнього:

Не погасне висока потуга Дніпра, Не зміліє в отецьких криницях вода, Доки є на землі хоч краплина добра І Марія Ісуса з небес вигляда. [...] Перебудеться горе і туга-жура І на камені зійде трава молода, Доки є на землі хоч росина добра І вмива Україну йорданська вода.

(«Не погасне висока потуга Дніпра...») Омиваємося Словом, аби ріки живої води потекли з нас...

Обкладинка книги, куди увійшли оповідання різних авторів, серед них і Ю. Пригорницького, присвячені екологічним проблемам Всесвіту. Книга закликає молодь бути відповідальними щодо долі земної біосфери. Київ, видавництво «Веселка», 1988.

народився 21 травня 1954 року в Києві. Закінчив філологічний факультет Київського педагогічного інституту. Працював на радіо, в пресі, зокрема, в газеті «Літературна Україна», був головним редактором газет «Зелений світ» і «Народне слово». Кажуть, він мав небагато друзів, хоча неодмінно був доброзичливим. Кажуть, був «золотим сином»: доглядав свою хвору стареньку матір. І врешті обрав, словами М. Слабошпицького, літературу «крилатої мрії» – фантастику, зображаючи сучасне через прийдешнє. Спасибі, пане Юрію! Царство Вам небесне!

Пам'яті новеліста й лемкознавця

У вічність 30 квітня цього року відійшов Михайло Шмайда. Він помер у Братиславі, але нерозривно його ім'я було пов'язане із селом Красний Брід неподалік Міжлабірців. Тут письменник народився і прожив майже усе творче життя, з дружиною Юлією виховавши шістьох дітей. Тут він написав кращі свої твори, записав найбільше зразків фольклору, заснував Музей української культури (який згодом разом з ним переселився до Свидника). А коли він з політичних причин був звільнений з роботи у Свидницькому музеї, Красний Брід знову став його пристанищем. Там, згідно з заповітом, ми його й поховали у суботу 6 травня 2017 року.

Похорон у Греко-католицькій церкві св. Іона Хрестителя (в якій він 97 років тому прийняв Тайну Хрещення), у новобудованій трупарні та на цвинтарі був величавим. Попрощатися з найстарішим, але й найвизначнішим українським письменником Пряшівщини прийшло понад двісті людей з найрізноманітніших куточків Словаччини і з-за кордону. Величавою та урочистою були й поминки у місцевому будинку культури. Оповідання «Сліпий жебрак» – останній твір М. Шмайди, присвячений рідному селу, яке було основним джерелом творчості письменника. Дія оповідання відбувається на Краснобрідській прощі (отпусті), учасником якої бував письменник від раннього дитинства. Воно ніби списане з природи, бо усе про що він пише, він бачив на власні очі та пережив на власній шкірі: і нічний випас коней, і першу любов, і страждання, і соціальну нерівність. Все це описано у сумному меланхолічному тоні, бо таким було реальне життя. Оповідання нагадує легенду у розповіді талановитого розповідача. Я не раз читав це оповідання і воно завжди викликало в мене сльози в очах. А вірю, що не лише в мене.

Микола Мушинка

Від Спілки українських письменників Словаччини з М. Шмайдою попрощався Іван Яцканин та Василь Даций. Фото з прощання – Миколи Мушинки.

Михайло Шмайда з найближчою ріднею: дочками, сином, онуками та правнуком. Листопад 2015 року. Фото ukrajinci.sk

Перед пуском труни у могилу

Похоронна процесія.

Михайло Шмайда і його «Ебенова шкатулка»

ТЕКСТ: Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

Що можна сказати про село Красний Брід, віддалене від Києва сотнями кілометрів і державним кордоном? У провідних київських літераторів, як мені здається, автоматично виникає опінія, що звідти може походити лише «письменник обласного значення».

Щоправда, у довіднику «Письменники України» (видання 1996 року) згадано Михайла Шмайду. Про нього сказано: «Прозаїк. Шмайда Михайло народився 2 листопада 1920 року в селі Красний Брід Межилабірського району, Словаччина. Закінчив курси агрономів. Член Спілки українських письменників Словаччини. Автор трилогії «Лемки» (1965), прозових книг «Паразити», «Лелеки», «Роз'їзди» (1953) і «Трищат криги» (1958), збірки оповідань «В'язка ключів» (1956) та інших. Натомість у довіднику 2006 року маємо поета Шлапака і поетесу Шмигу – десь поміж ними мав би стояти Шмайда, але про нього забули.

Із книжок Михайла Шмайди у моїй бібліотеці є лише ґрунтовне дослідження з етнографії «Іщі вам вінчую» із підзаголовком «Календарна обрядовість русинів-українців Чехословаччини». Тож я й думаю, що провінційний автор із села Красний Брід – це насамперед етнограф. Але випадково до рук моєї жінки, яка читає переважно англо-американську, німецьку та еспаномовну прозу, а до української ставиться з деяким недовір'ям, потрапив збірник новель Михайла Шмайди «Ебенова шкатулка». За її захопленою рекомендацією прочитав книжку і я. Це були справжні, високого технічного рівня українські новелі. У всіх національних складниках загальноєвропейського письменства, крім самої мистецькості певного твору, неабияку вагу мали і мають два фактори – особистість автора та його тематика, себто, хто пише і про що він пише.

Не буду називати імен і творів, бо це завело б нас далеко від тих питань, на яких я хочу в першу чергу тут зупинитися. Мені здається, що серед нас, українців, у сприйнятті красного письменства найбільше важить ЩО, а ЯК залишається десь на другому плані.

Так, новелі Винниченка та Коцюбинського приваблювали свого часу читача насамперед своєю тематикою та політичною тенденцією. У двадцятих роках минулого сторіччя виникло зацікавлення питанням: а що ж таке мистецькість, а як же будеється прозовий художній твір? Тоді Гр.

Фото Івана Маєрського. Інтерв'ю Володимира Янчури з Михайлом Шмайдою можна почитати словацькою мовою у газеті «Правда» за 5 грудня 2010 року.

Майфет зібрав дещо з тих теоретичних праць про новелю, котрі з'явилися на Заході. Майк Йогансен написав цікаве дослідження «Як будується оповідання», але різницю між оповіданням та новелою він усвідомив лише тоді, як праця була надрукована (свідчення Івана Майстренка). Але в тридцятих роках знищено чи ув'язнено і новелістів, і теоретиків новелі, справжні наукові дослідження з галузі літературознавства вилучено з обігу, у виданому 1940 року підручнику Бориса Якубського «Елементи теорії літератури» немає навіть терміну «новеля», а десь у повоєнні роки виробничий нарис було проголошено головним літературним жанром.

У Галичині яскраві, але безсюзетні міні-ятюри – «образки» Василя Стефаника ні сіло-ні впало почали називати новелями. А коли стали з'являтися технічно досконалі, в дусі французьких авторів, новелі Василя Софроню-Левецького («П'ять сантиметрів», «Небезпечна жінка») читача на них не знайшлося, бо це не була звична селянська тематика.

В еміграційній повоєнній прозі подеколи з'являлися книжки з позначкою «Новелі», але справжні, технічно-довершені твори цього жанру були неабиякою рідкістю, а новелістів можна, мабуть, порахувати по пальцях: Анатоль Галан, Володимир Коб, Віталій Бендер, Михайло Ситник, Докія Гуменна, Леонід Полтава... ну, і автор цього допису...

Працюючи упродовж багатьох років в українській редакції «Радіо Свобода», я стежив за українською журнальною прозою. Там була фахова критика (маю

на думці В. Базилевського та Галину Гордасевич), часом чималі романи й повісті. І гарні вірші. Але новель не пригадую. Пізніше я ознайомився з новелями Валерія Шевчука та Олександра Жовни... І ось дочка Михайла Шмайди позичила моїй жінці книжку «Ебенова шкатулка», де чимала частина творів стоїть на рівні світової новелістики.

«Сліпий жебрак» – оповідь про безкарність злочину – нічим не поступається оповіданням Чехова «В овраге». «Замкнута в золотій клітці» – це психологічна новела найвищого рівня. «Тємниці ебенової шкатулки» я перечитав двічі, порівнюючи з «романами тємниць» Чарльза Діккенса. Певне споріднення із діккенсівською тематикою має також «Дама з лялькою». «Ключ від автомашини» – це, на мій смак, шедевр новелістики, і його можна поставити поруч із новелями О. Генрі. Якби це від мене залежало, я дав би цю новелю до шкільних програм (для старших класів), щоб учні знали, і що таке новеля як літературний жанр, і щоб уміли відрізнити новелю від оповідання, де події розвиваються логічно; натомість у новелі приходить непередбачена для читача розв'язка.

Тож, на мою думку, саме серед непомічених «авторів обласного значення» – як про це свідчить творчість Михайла Шмайди – ми можемо знайти, мабуть, не одного видатного письменника. Українського, але світового рівня. Шкода лише, що за нинішніх умов новелі Михайла Шмайди ледве чи можуть стати здобутком найширших читачьких кіл по всій Україні.

Радіо «Свобода», 1 листопада 2010 року

Вірші з «Будвайзером»

ТЕКСТ: Петро МІДЯНКА

На відміну від поляків, котрі давно співрацюють з українським літературним середовищем, чехи менше перекладають українську поезію, а ми ще менше чеську. Деякі зрушення відбулися в 2015 році, коли Україна стала почесним гостем Міжнародного поетичного фестивалю «Місяць авторських читань». Тоді брненське видавництво «Ветрне млини» видало українським поетам книжки й оприлюднило фільми в серії «Українська читанка». У молодості автор цих рядків сам пробував дещо перекладати з чеської, й навіть похвалився Григорію Кочуру в його ірпінському домі на Баумана, 12. Щоправда, Григорій Порфирівич почав називати таку кількість чеських поетів, що мені й не снилося. Якщо певна частина чеської поетичної класики й перекладена українською, то вірші Ігоря Малієвського, Давіда Жака, Павла Петра майже невідомі. В соціальних мережах мою увагу привернув своїми читаннями в кав'ярнях юний дебютант з Південночеського краю Шімон Лайтгіб.

Досить оригінальні тексти його першої книжки «Мезі нама» («Між нами») в стилі центральноєвропейського модерну не могли залишити байдужими.

Шімон Лайтгіб народився 1996 року в місті Ческе Будейовіце, де закінчив англо-чеську гімназію. Публікувався в часописах «Обличья», «Дівочий виноград», «Гість». Учасник антології «Найкращі чеські вірші», нагороджений літературною премією імені Владіміра Околка. Працює в Ческе Будейовіце охоронцем готелю «Віта».

Як не дивно, але в центрі уваги автора поетичної збірки «Між нами» – саме Південночеський край, його мешканці, старі й зовсім молоді. Навіть на думку не спало, що в книжці допустимий варіант південночеської говірки мимо витриманої добірною літературною класикою стандартної мови. Тому при перекладі текстів

на інші мови виникають певні утруднення. Це зазначають провідні чеські україністи з Карлового університету в Празі й Університету ім. Масарика в Брні.

Німецькі сліди не тільки в прізвищі поета Шімона, не тільки в технічному обладнанні старовинних будейовицьких броварень. Вони виринають двічі-тричі з поетичних текстів: наприклад, старі Алтнери, їх далекі й близькі родичі, зі своїм світоглядом. Шімон виростав у Новогородських горах, на австрійсько-чеському пограниччі. Окремі обриси тієї локації постають у віршах Шімона Лайтгіба зримо. Модерна верліброва поезія молодого чеха зачаровує з першого прочитання своєю дохідливістю й простотою.

*Поряд з нами жила Анничка,
Яка напивалася до нестями
І не могла здолати східці*

*Без помочі батька
П'ятирічним хлопчиком
Я торкнув розпашілу плиту
Андулка занурила мої рученята
В горнятко з водою.*

У книжці «Між нами» відчутні часопросторові переміщення. Після дитячих пригод починається школа, однокласники:

Занадто добрий

*Певний час він з кожним ходив у клас
Гонза Седлак*

*Його батьки були єговісти
Він не міг говорити, як тому слід
Я боявся його матері,*

*Тому що була майже беззубою
Боявся його тата*

Бо до всіх був занадто добрий
Більшість віршів Шімона написана в подібному плані, без звичної для українського читача строфіки. Якась парадоксальність ліричного героя, страх перед доброю. Чи це певні розчарування юної генерації? І знову ж таки властива юнацькому вікові легка еротика чи не напускний інтим.

ГОЛІ ДІВЧАТА

Луцка зі мною

*Грлася в бункері
Одного разу вона дзвонила
Я двері не відчинив
Хоч був дома один
Коли я вийшов на двір
Вона ще там стояла
Її брат Йоуза любив мене за те
Що мав фотки голих дівчат
Він зовсім не схожий на Луцку*

Можна лише здогадуватися, як далі розвиватиметься молода європейська поезія, зокрема чеська. Особливістю чеських, словацьких та й почасти наших кав'ярень є слухання поезії під легку піну пива. Дівочий трук сидр замовляють лише вибраним.

Коли біля річки, через яку десятиліттями ходжу на роботу, побачив викинуті нашими заробітчанами пляшки й банки з-під пива «Budweiser», то чомусь пригадав вірші Шімона Лайтгіба. Він це робить вишукано й невимушено: з поезією, з пивом. Наші ж працівники чеських корівників і свинарників везуть за тисячу кілометрів напій, щоби тарою забруднити прадідну землю й землю своїх дітей. Не читаючи не лише поезію Лайтгіба, а й тих, що в шкільних підручниках. Але тішити, що їх ровесники з країни, де працюють гастарбайтери, розуміються на тонкощах південночеських говорів не сугірш, як на «Будвайзері».

Переклад віршів з чеської Петра Мідянки

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. № 5/2017, рік XXV, спеціальний тематичний літературний номер. Підписано до друку 6 червня 2017 року. Ел. пошта: porohy@seznam.cz. Інтернет-адреса: www.ukrajinci.cz/ua/casopys-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. Автори: Мартін Райнер в перекладі Катерини Уділової, Вікторія Амеліна, Михайло Шмайда (т). Номер готували: Богдан Райчинець, Луціє Ржегоржікова, Катерина Воїнська, Катерина Кондратенко, Петро Мідянка, Олекса Лівінський. Використовуються повідомлення інформантів та ілюстрації з відкритих джерел. Художнє оформлення та верстка: Тереза Меленова. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і виправляти мову, не поділяючи поглядів автора. Рукописи не повертаються. Часопис друкується із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: спільнота «Українська ініціатива в ЧР», ДНМ, Воцелова 3, 12000, Прага 2, ЧР; зареєстрована Міським судом у Празі, номер документа L 6121; контакт: uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz; тел.: +420221419821; ід. номер: 60448296. Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800. **Porohy** – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12-krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského «porih» – práh domu, říční práh. Č. 5/2017, ročník XXV, speciální tematické literární číslo. Uzávěrka: 6. června 2017. E-mail: porohy@seznam.cz, web: www.ukrajinci.cz/cs/casopys-porohy/, registrační číslo: МК ЧР/7044. Autoři: Martin Reiner v překladu Kateřiny Udilové, Viktorie Amelina, Michal Šmajda (t). Číslo připravili: Bohdan Rajčinec, Lucie Řehořiková, Kateryna Vojinská, Kateryna Kondratenková, Petro Midanka, Oleksa Livinsky. Používáme zprávy informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Grafika: Tereza Melenová, www.gd3.cz. Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: spolek Ukrajinská Iniciativa v ČR, sp. zn. L 6121 vedená u Městského soudu v Praze, adresa: DNM, Vocelova 3, 12000, Praha 2, ČR. uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz. www.ukrajinci.cz. Tel.: +420221419821. IČO: 60448296, číslo účtu: 1925774379/0800.

ПРАГА

ЧЕРВНЯ **17** ЧЕРВЕН

MUSIC CLUB & LOUNGE

MISCH MASCH

Veletřní 826/61, 170 00 Praha 7-Holešovice

19:00 год

UKRAINE PARTY

КВИТКИ ТУТ:

TICKETPRO
a ticketmaster company

ЦІНА КВИТКА 500 КЇ

DRESS CODE ВИШИВАНКА

host:

kapela Motovidlo

Василь Мельникович

ГУЦУЛ ХУЛІГАН

www.gucul-huligan.com

ПРАЦЮЄМО ДЛЯ ВАС!

Pracujeme pro Vás!

Часопис «Пороги»

Časopis Porohy

видається вже 25 років

vychází už 25 let

інформує про життя (не лише) громади у Чехії

informuje o životu (nejenom) ukrajinské komunity v ČR

розповідає про цікавих людей

vypraví o zajímavých lidech

допомагає мігрантам

pomáhá migrantům

не забуває про Батьківщину

nezapomíná na vlast

є серйозним, але й...

je seriózní, ale také...

...жартує, співає, грає і танцює

žertuje, zpívá, hraje a tančí

Читайте «Пороги», вони – Ваші!